

GAIUS NOSTER. POLSKIE STUDIA NAD „INSTYTUCJAMI” GAIUSA W LATACH 1816-2016

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA

LUBLIN, 17-18 PAŹDZIERNIKA 2016 R.

W dniach 17-18 października w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa na temat: *Gaius noster. Polskie studia nad „Instytucjami” Gaiusa w latach 1816-2016*. Jej organizatorem była Katedra Prawa Rzymskiego KUL.

Otwarcia konferencji, a także powitania przybyłych prelegentów i gości dokonał Jego Magnificencja ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński, który podkreślił, że impulsem do zorganizowania sympozjum była dwusetna rocznica odkrycia starożytnego manuskryptu w Bibliotece Kapituły Weronieńskiej, który okazał się zaginionym przez wieki dziełem Gaiusa, jurysty żyjącego w II w. po Chr.

Konferencja składała się z pięciu paneli tematycznych, podczas których przedstawiono szesnaście wystąpień. Pierwszy panel, pod przewodnictwem prof. dra hab. Marka Kuryłowicza (ALK), dotyczył systematyki, jaką wyróżniają się *Instytucje* Gaiusa, a więc podziału *personae – res – actiones*, czyli prawa, które dotyczy osób, prawa które dotyczy rzeczy i prawa które dotyczy skarg” (Gai. 1.8.). Prof. dr hab. Bronisław Sitek (SWPS) w referacie pt. *Historyczne znaczenie systematyzacji prawa według Gaiusa* podkreślił, że *Instytucje* były przede wszystkim antycznym podręcznikiem do nauki prawa, a ich spisanie wiązało się zapewne z koniecznością usystematyzowania i uporządkowania wiedzy prawniczej. Profesor wspomniał również, że systematyka użyta w *Instytucjach* nie była nowatorska, a jej źródła należy szukać w dziełach rzymskich i greckich gramatyków. Następnie prof. dr hab. Witold Wołodkiewicz (SWPS) w referacie pt. *Znaczenie dzieła Gaiusa i jego systematyki dla dydaktyki prawa rzymskiego* odniósł się szczegółowo do systematyki prawa zaproponowanej przez jurystę i stosowanej przez niego metodzie definiowania przez podziały (*definitioes per divisionem*). Profesor – odnosząc się pokrótce do treści większości podręczników do prawa rzymskiego – wskazał, że systematyka ta niejako

ustąpiła podziałowi opartemu na pandektach, co ułatwia studentom naukę prawa rzymskiego jako przedmiotu propedeutycznego do prawa cywilnego. Zdaniem prof. W. Wołodkiewicza nie prowadzi to jednak do lepszego rozumienia procesu tworzenia i stosowania prawa rzymskiego, co lepiej przedstawia systematyka gajańska. Profesor odniósł się również do okoliczności odkrycia rękopisu w Weronie, w barwny sposób opisując zakulisowe rozgrywki takich wielkich ówczesnych uczonych, jak Fryderyk von Savigny, Christian Haubold, Karl Witte czy Barthold Georg Niebuhr. Ostatni referat w panelu wygłosiła dr hab. Renata Świrgoń-Skok, prof. UR, omawiając umiejscowienie przez Gaiusa w jego pracy prawa spadkowego. W prelekcji pt. *Prawo spadkowe w Instytucjach Gaiusa* wskazała, że zagadnienia oscylujące wokół problemu dziedziczenia pojawiają się w *Institutiones* w każdej księdze, stanowiąc znaczną część wykładu jurysty.

Druga sesja, prowadzona przez dr hab. Renatę Świrgoń-Skok (UR) dotyczyła osoby Tadeusza Dydyńskiego (1826-1921), autora pierwszego przekładu *Instytucji* Gaiusa na język polski. Jego sylwetkę przybliżyli prof. dr hab. Piotr Niczyporuk (UwB) oraz dr Piotr Kołodko (UwB) w prezentacji pt. *Teodor Dydyński – romanista i tłumacz Instytucji Gaiusa*. Prelegenci wskazali, że Dydyński opublikował również *Słownik polsko-łaciński do źródeł prawa rzymskiego* (1883), pracę o cesarzu Hadrianie (1899), prawie rolnym w starożytnym Rzymie (1881) czy historię źródeł prawa rzymskiego (1904). Był również autorem przekładu *Institutiones* na język rosyjski. Drugim w sesji było wystąpienie dr hab. Marzeny Dyjakowskiej, prof. KUL, która podzieliła się z uczestnikami konferencji filologicznymi uwagami dotyczącymi samego tłumaczenia *Instytucji* w przekładzie T. Dydyńskiego. Przytaczając przykłady spolszczenia nazw instytucji prawa rzymskiego podkreśliła tworzenie przez tłumacza neologizmów (np. do łacińskiego wyrażenia *vindicta*). Prof. M. Dyjakowska omówiła również sposób wydania dzieła, podkreślając znaczenie przypisów odautorskich wyjaśniających zawile fragmenty tekstu. Odniosła się również do recenzji Fryderyka Zolla, w którego ocenie przekład odznaczał się wysokim poziomem merytorycznym. Sesję zamykała prelekcja dr Bożeny Czech-Jezierskiej (KUL), pt. *Gaius w twórczości Teodora Dydyńskiego*. Prelegentka wskazała, że inspiracją Dydyńskiego były wykłady Georga Philippa Huschkego, na które polski uczyony uczęszczał we Wrocławiu jako słuchacz studiów filologicznych. Dr B. Czech-Jezierska podkreśliła również, że Dydyński próbował dokonać analizy biografii Gaiusa, poszukując informacji i poszlak na jego temat w *Instytucjach*.

Trzecia sesja, pod przewodnictwem dr hab. Marzeny Dyjakowskiej, prof. KUL, dotyczyła wybranych fragmentów *Gai Institutiones*. Dr Izabela

Leraczyk (KUL) wygłosiła prelekcję pt. *Wszyscy popełniamy błędy. Gai 1.193*, odnosząc się do niewłaściwej interpretacji określenia *lex Bithynorum*, autorstwa takich uczonych, jak Theodor Mommsen, Joachim Marquardt czy Adrian Nicholas Sherwin-White. Dr I. Leraczyk pokrótce zreferowała ich twierdzenia, wskazując, że najnowsze badania analizowanego fragmentu dalekie są od wniosków tych wybitnych uczonych. Następnie mgr Jacek Grochowski (KUL) w prelekcji pt. *Jak kupowali Grecy? Uwagi do Gai 3.141* odniósł się do sposobu, w jaki prawo rzymskie przedstawiało transakcje zawierane przez Greków, a także fragmentów *Iliady* Homera, cytowanym przez Gaiusa. Ostatnim w sesji było wystąpienie mgra Wojciecha Kosiora (UR) zatytułowane *Gai 1.17 i 1.38 – uwagi na tle społecznych i demograficznych uwarunkowań lex Aelia Sentia*. Prelegent, korzystając z danych statystycznych dotyczących państwa rzymskiego w okresie pryncypatu, omówił zagadnienie granicy wieku, jaki musiał osiągnąć wyzwalający niewolnika właściciel, jak i sam niewolnik, aby zostać wyzwolencem, a także społeczne implikacje wprowadzenia ustawy.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się sesją oscylującą wokół osoby samego Gaiusa. Sesji przewodniczył prof. dr hab. Witold Wołodkiewicz. Pierwszym prelegentem był prof. dr hab. Marek Kuryłowicz, który w prezentacji pt. *Gaius z Hierapolis: turystyczne złudzenia prawnika-romanisty* przedstawił inskrypcję nagrobną pochodzącą ze starożytnego Hierapolis, którego ruiny znajdują się na terytorium Turcji. Inskrypcja ta, pochodząca z II w. po Chr., wspomina znanego jedynie z imienia Gaiusa oraz jego żonę Tację. Stawiając żartobliwą hipotezę, że może to być nagrobek autora *Institucji*, prof. M. Kuryłowicz powtórzył, jak niewiele wiadomo, pomimo dwustu lat badań nad jego dziełem, na temat samego Gaiusa, miejsca jego pochodzenia, kariery czy nawet lat życia. Dr Agata Łuka (KUL) wygłosiła prelekcję pt. *Nie tylko Gaius. Sensacyjne znaleziska „za szafą”*. Na marginesie historii palimpsestu, będącego zapisem listów św. Hieronima, który krył w sobie *Institucje* Gaiusa, omówiła odkrycia antycznych tekstów, które romanistom dostarczają niezwykle ważnych informacji na temat prawa rzymskiego. Należą do nich m.in. odnalezione przez Francesco Petrarke: część mów Cyclerona oraz horacjańskie ody, jak również znalezione przez Giovanniego Boccację – o którym mówi się, że wręcz polował w bibliotekach na antyczne teksty – mowy *Pro Sestio* Cyclerona. Dr A. Łuka opowiedziała również o manuskryptach, które uległy zniszczeniu w czasie pożaru bibliotek w Rzymie czy Konstantynopolu, czy też utracono je na skutek działań samych czytelników – przykładowo Erazm, wypożyczając dzieło *Historia Augusta*, postanowił przerobić je na oprawę innej księgi. O. mgr Karol Adamczewski, OFMConv. (KUL) w wystąpieniu pt. *Chrześ-*

cijaństwo Gaiusa: jeszcze kilka uwag zreferował dyskusje uczonych na temat możliwości wyznawania przez starożytnego jurystę wiary chrześcijańskiej. O. mgr K. Adamczewski wskazał na fragmenty *Instytucji*, które mogą służyć jako poparcie dla tej hipotezy i odniósł się do opinii, że Gaius nie był członkiem wyższych sfer obywateli rzymskich, a najprawdopodobniej był „człowiekiem z ludu”.

Kolejną prelekcję, zatytułowaną *Kilka uwag na temat studiów Adama Mickiewicza nad Instytucjami Gaiusa*, wygłosił dr Krzysztof Szczygielski (UwB). Odniósł się on do *Prelekcji Paryskich*, a więc cyklu wykładów Adama Mickiewicza dotyczących m.in. literatury słowiańskiej i incydentalnie wspomnianych przez wieszczka fragmentach *Gai Institutiones*, dotyczących m.in. rzymskich gruntów. Mickiewicz, którego brat Aleksander wykładał m.in. prawo rzymskie na uniwersytecie w Kijowie, znał nie tylko dzieła starożytne, jak np. *Dzieje Liwiusza*, ale także prace współczesnych mu historyków, tj. *Historię rzymską* Bartholda Niebuhra czy *Zmierzch Cesarstwa Rzymskiego* Edwarda Gibbona.

Kolejny, piąty panel, rozpoczął się wystąpieniem dra hab. Macieja Jońcy, prof. KUL, pt. *Pomnik Gaiusa w Rzymie*. Prof. M. Jońca, z wykształcenia również historyk sztuki, zaprezentował uczestnikom konferencji historię pomnika Gaiusa, autorstwa Ernesta Biondiego; pomnik ten znajduje się przed rzymskim Pałacem Sprawiedliwości (*Palazzo di Giustizia*), tuż przy początku ulicy, której patronuje inny, wielki rzymski jurysta, Ulpian (*via Ulpiano*). Prof. M. Jońca przedstawił swoje przemyślenia na temat koncepcji i wykonania pomnika, interpretując projekt w oparciu o nieliczne wiadomości, jakie posiadamy o życiu Gaiusa. Odniósł się również do innych, interesujących prac Biondiego, m.in. rzeźby *Saturnalia*.

Panel piąty tematycznie poświęcony był zasadniczo polskim badaczom *Gai Institutiones*. Sesji przewodniczył prof. dr hab. Piotr Nicyporuk (UwB). Pierwszym wystąpieniem był referat dra Ireneusza Jakubowskiego (UŁ), pt. *Instytucje Gaiusa według Cezarego Kunderewicza*. Dr I. Jakubowski, jako uczeń profesora Kunderewicza, wspominał okoliczności powstania tłumaczenia *Instytucji*, a także omówił walory przekładu. Wspomniał również, że Cezary Kunderewicz należał do wąskiego grona uczonych, których edycja krytyczna łacińskiego dzieła opublikowana została przez prestiżowe wydawnictwo B.G. Teubner (*Sex. Iulii Frontini de aquaeductu urbis Romae* z roku 1973). Następnie dr Łukasz Korporowicz (UŁ) w prelekcji pt. *Gaius a działalność naukowa Jana Kantego Rzezińskiego* przybliżył słuchaczom postać tego polskiego uczonego, żyjącego w latach 1803-1855. Rzeziński, jako pierwszy na ziemiach polskich, prowadził wykład dotyczący *Instytucji* Gaiusa. Jako wykładowca „bezpłatny”, wolontarystycznie

prowadził dla studentów krakowskiego uniwersytetu wykład dotyczący osoby Gaiusa i jego dzieła. W korespondencji, jaką Rzeziński prowadził z Wydziałem Prawa UJ, dr Ł. Korporowicz odnalazł plan wykładu, składającego się z trzech części – pierwszą część Rzeziński poświęcił osobie samego Gaiusa, druga miała odnosić się do społecznego i politycznego tła epoki, w jakiej przyszło żyć juryście, trzecia natomiast dotyczyła samych *Institucji* i ich treści. Wykład ten, przygotowany w zaledwie piętnaście lat po odkryciu rękopisu w Weronie, głoszony był przez Rzezińskiego jedynie w ciągu jednego roku akademickiego (1831/32). Dr Ł. Korporowicz przedstawił również okoliczności tłumaczenia *Scholien zum Gajus* autorstwa Edwarda Gansa, które Rzeziński opublikował w roku 1938.

Konferencję, w imieniu organizatorów, podsumował dr hab. Maciej Jońca, kierownik Katedry Prawa Rzymskiego KUL. Podkreślił, że od momentu odnalezienia w bibliotece kapituły weroneńskiej rękopisu, który przywrócił światu mądrość prawa rzymskiego, zaklętą w *Institucjach*, romanisci na całym świecie pochylają się nad treścią dzieła Gaiusa i mimo iż powiedziano już sporo, wiele pozostaje do dodania. Prof. M. Jońca wyraził również nadzieję, że symposium *Gaius noster. Polskie studia nad „Institucjami” Gaiusa w latach 1816-2016*, będące swoistym podsumowaniem badań w polskiej literaturze romanistycznej, stanie się również przyczynkiem do nowych badań.

Izabela Leraczyk*

* Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.